

GULJAMOL ASQAROVANING “IQRROR” SHE’RIDA AYOL RUHIYATI VA POETIK TASVIR XUSUSIYATLARI

Bobomurodova Mahzuna Ortiq qizi

Termiz davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23774946>

Annotatsiya: Ushbu maqolada mustaqillik davri o‘zbek she’riyatining yorqin vakillaridan biri Guljamol Asqarovaning “Iqror” she’ri ilmiy-nazariy va filologik jihatdan tahlil qilingan. Asarda lirik qahramonning ichki kechinmalari, rashk, fidoiylilik, vasl va hijron ziddiyatlari hamda ayol ruhiyatining nozik qatlamlari yoritib beriladi. Muallif sharqona mumtoz adabiy an’analarning zamonaviy poyeziyadagi talqini, kognitiv metaforalar hamda poetik simvollarning (kamon, hijron, chaman, tuman, xazon) badiiy-estetik vazifalarini atroflicha ochib beradi.

Kalit so‘zlar: lirik qahramon, ayol ruhiyati, oksimoron, kognitiv metafora, rashk, xazon, poetik tasvir.

Аннотация: В данной статье проводится научно-теоретический и филологический анализ стихотворения «Iqror» известной узбекской поэтессы Гульжамол Аскаровой. В работе исследуются внутренние переживания лирической героини, психологизм женской лирики, противоречия между близостью и разлукой, а также мотивы верности и жертвенности. Автор раскрывает художественно-эстетическую функцию традиционных восточных архетипов и современных когнитивных метафор в структуре поэтического текста.

Ключевые слова: лирическая героиня, женский психологизм, оксиморон, когнитивная метафора, ревность, поэтика.

Annotation: This article presents a scientific and philological analysis of the poem “Iqror” (“Confession”) by Guljamol Asqarova, a prominent voice in contemporary Uzbek poetry. The study explores the internal emotional dynamics of the lyrical heroine, female psychological cognition, the existential tension between union and separation, and the expression of devotion. The author highlights the integration of traditional Oriental poetic archetypes with modern cognitive metaphors, demonstrating how aesthetic symbols function within the poetic structure.

Keywords: lyrical heroine, female psychology, oxymoron, cognitive metaphor, jealousy, poetics, Uzbek literature.

Mustaqillik davri o‘zbek she’riyatida, xususan, ayol shoiralar ijodida inson ruhiyati, o‘zlikni anglash va qalb iztiroblari asosiy mavzulardan biriga aylandi. Shoiri Guljamol Asqarova she’riyati o‘zining ta’sirchanligi, boy tuyg‘ulari va o‘zbek adabiyotidagi milliy an’analalar bilan zamonaviy uslubni ushlab qola olgani bilan ajralib turadi.

Shoiraning “Iqror” deb nomlangan she’ri insonning ichki kechinmalari, sevgi va ayol qalbinin sirli tuyg‘ularini ochib berishi jihatidan alohida e’tiborga loyiq. Ushbu asarda lirik



qahramonning qalb iztiroblari, muhabbatga bo‘lgan munosabati va ayol ruhiyatining nozik qatlamlari yuksak badiiy so‘zlar orqali ifodalangan.

Asarning asosiy poydevorini belgilovchi dastlabki to‘rtlikda o‘zbek mumtoz adabiyotidagi an‘analarning zamonaviy talqini namoyon bo‘ladi:

*Qoshlaringiz kamonida o‘lsam kerak,
Vaslingizning hijronida o‘lsam kerak,
Anov ko‘zlar ko‘zingizni ko‘zlayotir,
Ishqingizning gumonida o‘lsam kerak.*

O‘zbek klassik lirikasida ma‘shuqaning qoshi “kamon”, kipriklari esa oshiq bag‘rini tiluvchi “o‘q” simvolidir. Shoira bu o‘rinda an‘anaviy sharqona arxetipga murojaat qiladi. Lirik qahramon ushbu zohiriy va botiniy go‘zallik qarshisida o‘zining chorasizligini va mutlaq taslimiyatini e‘tirof etadi. “O‘lsam kerak” radifi bu yerda biologik mahv bo‘lishni emas, balki sevgida erib ketish va ma‘naviy erishni anglatadi. Yoningda turgan, diydoriga yetishgan insoningiz bilan ruhiy jihatdan birga bo‘la olmaslik, uning hayollarida boshqa narsalar borligini his qilish eng og‘ir hijronidir. “Ko‘zlar – ko‘zingizni – ko‘zlayotir” so‘zlarining ketma-ket takrorlanishi ruhiy bezovtalik va xavotir intonatsiyasini hosil qiladi. Begona nigohlarning yorga tikilishi oshiq qalbida rashk olovini va muvozanatning buzilishini keltirib chiqaradi. Lirik qahramon birinchi misrada yorning *go‘zalligidan* (kamon qoshi), ikkinchisida *ruhiy masofadan* (vasl hijroni), uchinchisida *rashkdan* (begona ko‘zlar) va nihoyat to‘rtinchisida *shubhadan* (gumon) iztirob chekadi va bu iztiroblar uni ma‘nan va ruhan to‘liq qamrab oladi.

*Qo‘lim bilan xushlashadi qo‘llaringiz,
Gullar bilan tutashadi yo‘llaringiz,
Shu gullarning xazonini ko‘rib bir-bir,
Ko‘zimgacha yetib... Keyin so‘lsam kerak.*

Qo‘llarning xushlashuvi munosabatlar yakunining, ayriliq lahsasining bevosita va aniq tasviridir. Bu o‘rinda lirik qahramon va yor o‘rtasidagi moddiy aloqa uzilmoqda. Misrada “qo‘lim” va “qo‘llaringiz” so‘zlarining ishlatilishi rishtalarning oxirgi ushlanib turgan nuqtasini hamda undan so‘ng boshlanadigan masofani ko‘rsatadi. Birinchi misradagi lirik qahramonning g‘amgin va xushlashayotgan holatiga qarama-qarshi o‘laroq, yorning yo‘llari “gullar bilan tutashadi”. Ya‘ni yorning hayoti va kelajagi go‘zal, yo‘llari ravon. Lirik qahramon o‘zi iztirobda qolayotgan bo‘lsa-da, yorning yo‘llariga gul-chamanlar tilaydi, bu ayollarga xos olijanoblik va chinakam oshiqona sadoqat namunasidir. “Gullarning xazoni” hayot va tuyg‘ularning o‘tkinchiligini anglatuvchi metafora. Yor yo‘lidagi gullar ertami-kechmi xazonga aylanadi. “Ko‘rib bir-bir” birikmasi lirik qahramonning bu so‘lish va xazonlik jarayonini shoshmasdan, sabr va ma‘yuslik bilan birma-bir kuzatishini, har bir lahza iztirobini ichdan o‘tkazishini ko‘rsatadi. “Ko‘zimgacha yetib... Keyin so‘lsam kerak.” misrasida xazonlik va so‘lish g‘ami lirik qahramonning butun borlig‘ini qamrab olib, oxir-oqibat uning ko‘zlariga, nigohiga va ko‘z yoshlariga yetib keladi. “Yetib...” so‘zidan keyingi tinish belgisi ruhiy to‘xtash, xo‘rsinish va oxirgi nuqtaga tayyorgarlikni ifodalaydi. Lirik qahramon sevgisi va borlig‘i bilan shu darajada yorga bog‘langanki, yorning yo‘lidagi gullar so‘lib bo‘lgach va bu iztirob uning



ko‘zlarigacha yetgachgina, u o‘zining ham “so‘lishi” (biologik emas, ma‘naviy va emotsional tugashi) muqarrarligini tan oladi

*Poyingizda chaman bo‘lgim kelayotir,
Ishqingizda tuman bo‘lgim kelayotir,
Bu dildorlar, bu diydorlar unut bo‘lgay,
Ko‘zingizga ko‘z yoshdayin to‘lsam kera*

“Chaman” – ko‘zga tashlanadigan, yorqin, tarovatli va moddiy go‘zallik timsoli. Lirik qahramon sevgilisining bosgan yo‘llariga go‘zallik, quvonch va latofat to‘shashni, uning qadamlari ostida yashnashni istaydi. Yorning poyida (oyog‘i ostida) bo‘lish kamtarinlik va taslimiyatni ko‘rsatsa, “chaman”ga aylanish – ushbu kamtarinlik ichidagi ma‘naviy boylik va go‘zallikni anglatadi. Tuman hamma yoqni chulg‘ab olgani kabi, lirik qahramon ham sevgilisining butun borlig‘ini, hayotini va xayollarini sezdirmasdan, mayinlik bilan qamrab olishni xohlaydi. Chaman va tuman juftligi orqali shoira oshiqona tuyg‘ularning ham aniq (zohiriy), ham mavhum (botiniy) jozibasini bir vaqtda namoyon etadi. “Chaman” – moddiy va aniq bo‘lsa, “tuman” – mavhum, sirlik va sirli qamrab oluvchi tabiat hodisasi. Lirik qahramon yorning shunchaki yonida turishni emas, balki uning ko‘zlariga “ko‘zyosh” bo‘lib to‘lishni istaydi. Bu mahbubning eng ichki, eng yashirin va nozik kechinmalariga aylanish, uning qalbi bilan tamoman tutashib ketish va uning nigohi orqali dunyoni ko‘rish intilishidir.

*Silkitmangiz, poylariga to‘kilmasman,
Ishqingizning choki mustahkam, so‘kilmasman,
Garchi sariq xazondirman unutilgan,
Bog‘ingizga gullar sochib kulsam kerak.*

Sharq poeziyasida to‘kilayotgan xazon bargi shamol yoki inson harakati bilan yerga qulaydi. Ammo bu o‘rinda lirik qahramon tashqi ta’sirlarga (taqdir sinovlari, yorning loqaydligi yoki sinovlariga) murojaat qilib, “silkitmangiz” deya hayqiradi. U ojiz va xor bo‘lib birovning poyiga to‘kilmasligini, o‘z insoniy va oshiqona qadr-qimmatini saqlab qolishini ta’kidlaydi. Tana so‘lishi yoki qalb iztirobga tushishi mumkin, ammo yorga bo‘lgan pinhona va samimiy tuyg‘uning “*choki mustahkam*” – u yirtilmaydi, uzilmaydi va so‘kilmaydi. Bu lirik qahramonning sevgisi shunchaki o‘tkinchi havas emas, balki ruhga singgan abadiy rishta ekaniga ishonchi. Lirik qahramon o‘zining bugungi ruhiy holatiga xolis baha beradi. U o‘zini e’tibordan chetda qolgan, burchakda unutilgan “*sariq xazon*”ga o‘xshatadi. Bu yerda yolg‘izlik va ma’yuslik ruhiyati bor, lekin bu mag‘lubiyatni tan olish emas. Oddiy xazon bog‘ga ma’yuslik olib keladi. Ammo bu lirik qahramon oddiy xazon emas, u hatto xazon holatida ham yorning bog‘iga (hayotiga) g‘am emas, quvonch, tarovat va “gular” sochishga qodir. “*Kulsam kerak*” iborasi orqali uning ruhiy ustunligi, dardu iztirobni tabassum va ezgulik bilan yengib o‘tishdagi ayolona latofati va buyukligi namoyon bo‘ladi.

Guljamol Asqarovaning “Iqror” she’ri zamonaviy o‘zbek she’riyatida ayol qalbining eng nozik va samimiy kechinmalarini ochib bergan go‘zal asardir. She’rda lirik qahramonning sevgisi, rashki, hijron iztiroblari va shu bilan birga o‘z qadr-qimmatini baland tutuvchi mag‘rurligi bir-biriga uyg‘unlashib ketgan. Shoira mumtoz adabiyotimizga xos bo‘lgan kamon qosh, hijron, xazon va



chaman kabi tasvirlardan foydalanib, ularga yangicha va jonli ma'no bag'ishlagan. She'rdagi o'xshatishlar va takrorlanib keluvchi so'zlar insonning ichki kechinmalarini kitobxonga juda ta'sirchan yetkazib beradi. Asar tushkunlik emas, balki barcha qiyinchilik va iztiroblarni yengib o'tib, sevgisiga sodiq qolish hamda sevgilisining hayotida abadiy bahor bo'lib yashash tuyg'usi bilan yakunlanadi. Xulosa qilib aytganda, “Iqror” she'ri shunchaki sevgi haqidagi she'r emas, balki inson qalbining eng toza va teran tuyg'ulari haqidagi samimiy iqrodir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Hamdamov, U. Yangilanish ehtiyoji. Toshkent: Fan. 2007
2. Quronov, D. Adabiyotshunoslikka kirish. Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti. 2018
3. Yo'ldoshev, Q. Yana adabiyot haqida. Toshkent: Ma'naviyat. 2014
4. Umurov, H. Adabiyotshunoslik nazariyasi. Toshkent: Sharq.2002